

ТЕОРІЯ НАВЧАННЯ

DOI 10.31651/2524-2660-2019-4-218-221

ORCID ID: 0000-0002-2703-6527

ШМИР Марія Федорівна,

кандидатка педагогічних наук, доцентка, доцентка кафедри іноземних мов та методики їх викладання,

Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія ім. Тараса Шевченка

e-mail: stahsvitlana@gmail.com

УДК 378 : 373

МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ – ВАЖЛИВА ДИДАКТИЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ В КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ

Розглядається проблема підготовки вчителів іноземної мови, як фахівців нового типу, що є найважливішою умовою відродження всієї вітчизняної культури, її інтеграції в європейське співтовариство.

Приділяється особлива увага дидактичним умовам, що сприяють забезпеченню формування пізнавальної діяльності студентів, окреслюються складові компоненти пізнавальної діяльності та цілеспрямованості, які в сукупності проявляються у навчальній мотивації.

Мотивація визначається як регулятор-компонент навчальної діяльності. Регуляція ефективності успішності здійснюється як «жорсткими», так і «гнучкими» регуляторами. До «жорстких» регуляторів належить інтелект, психофізіологічні властивості індивіда, до «гнучких» – когнітивні стилі, мотивація.

Простежується позитивний вплив на рівень мотивації упровадження діяльнісного підходу у навчальний процес.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у розгляді пізнавальних умінь, які визначають продуктивність навчально-пізнавальної діяльності.

Ключові слова: навчальна діяльність; компоненти навчальної діяльності; навчальні цілі; навчальні дії.

Постановка проблеми. Модернізація освіти спрямована на підготовку висококваліфікованих фахівців різного профілю, в тому числі учителів іноземної мови як фахівців нового типу, що є найважливішою умовою відродження всієї вітчизняної культури, її інтеграції в європейське співтовариство.

У зв'язку з цим лінгводидакти по-новому підходять до розуміння місця і ролі вчителя, що дозволить вивести підготовку фахівців на якісно вищий рівень. Вчені вважають, що для розв'язання поставленої проблеми необхідний комплекс умов, яким належить особлива роль в навчальному процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття «умова» вчені визначають по-різному, вважаючи його педагогічною категорією, в якій відображаються універсальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує [1, с. 482]. «Умови» практикуються як необхідні обставини, особливості реальної дійсності, які уможливають здійснення, утворення чого-небудь. [2, с. 1295]. Поняття «умова» має неоднозначне визначення. Умова тлумачиться як «правило», що забезпечує нормальну роботу будь-чого; як філософська категорія, яка виражає ставлення предмета до оточуючих його явищ, без яких він не може існувати [2, с. 39]; як необхідна обставина, яка робить можливим здійснення, створення чого-небудь або сприяє чомусь [2, с. 15]. «Обставини», від яких залежить цілісний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей, визначаються як «педагогічній умови» [3, с. 243].

В. Андреев [4], І. Ареф'єв [5], С. Хатунцева [6] розглядають педагогічні умови як результат відбору і застосування елементів змісту, методів, а також організаційних форм навчання для досягнення конкретних цілей і є запорукою розвитку та вдосконалення педагогічного процесу.

На основі визначення розглянутих вище понять ми виокремлюємо поняття «дидактичні умови», що сприяють формуванню пізнавальної діяльності студентів.

Мета статті полягає в обґрунтуванні дидактичних умов, що забезпечують розвиток пізнавальної діяльності; окресленні її складових компонентів, серед яких виділяємо цілеспрямованість, що проявляється у навчальній мотивації та розкритті діяльнісного підходу як методологічної основи навчального процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У комплексі педагогічних умов ми зосереджуємо увагу на дидактичних умовах, серед яких виділяємо наступні: пізнавальний інтерес до вивчення дисципліни (іноземної мови), професійна орієнтація в організації навчальної діяльності та взаємовідносини між учасниками навчального процесу. Названі умови спрямовуються на формування основних компонентів пізнавальної діяльності.

Взаємозв'язок між дидактичними умовами і компонентами пізнавальної діяльності представлено на рис. 1.

Цілеспрямованість, що є одним із компонентів пізнавальної діяльності проявляється у навчальній мотивації, очікуванню студентів результатів від навчання тощо. Отже, мотивація є важливим компонентом структури освіти. Вона відіграє важливу роль в навчальному процесі.

Значення мотивації показано на рис. 2.

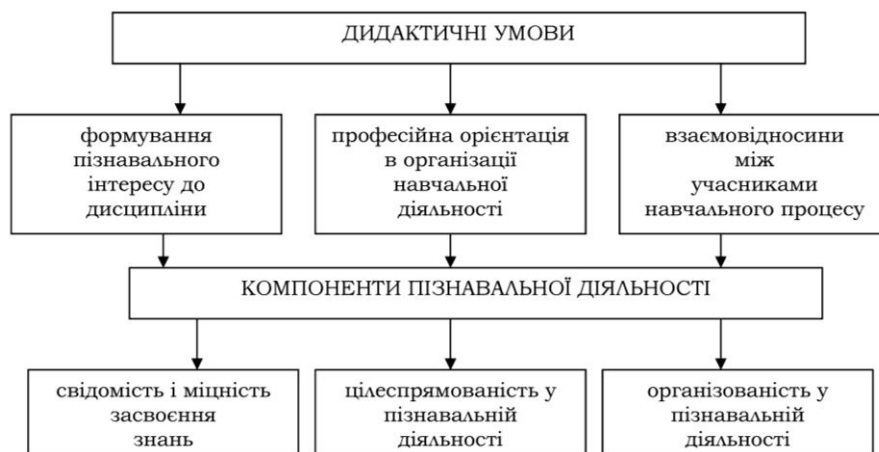

Рис. 1. Взаємозв'язок дидактичних умов з компонентами пізнавальної діяльності

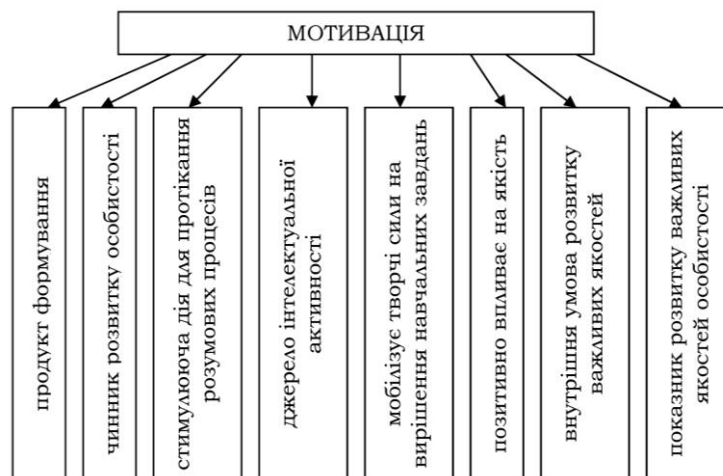

Рис. 2. Значення мотивації

Навчальна діяльність є полімотивованою. Серед джерел навчальної мотивації можна виділити: внутрішні, зовнішні і особистісні. До внутрішніх джерел навчальної мотивації відносяться пізнавальні та соціальні потреби (прагнення до соціально схвалювальних дій і досягнень). Зовнішні джерела навчальної мотивації визначаються умовами життєдіяльності, до яких відносяться вимоги, очікування та можливості, що є об'єктивними умовами для розгортання навчальної діяльності.

До числа особистісних джерел належать інтереси, потреби, установки й ідеали, сте-

реотипи, які обумовлюють прагнення самовдосконалення, самоствердження і самореалізації у навчальній та інших видах діяльності.

Н. Бородіна вважає, що внутрішня мотивація є найбільш продуктивною у навчальній діяльності студентів, оскільки вона ґрунтується на зацікавленості студентів тим, що є важливим і необхідним для людини (прагнення до знань, покращення результатів своєї діяльності, підготовка до фахової діяльності). До зовнішніх мотивів науковець відносить: мотиви самоідентифікації, мотиви виконання обов'язків,

авторитету, незалежності, самостійності [7, с. 28-39].

У зовнішніх мотивах пізнавальна діяльність виступає засобом досягнення мети, а у внутрішніх – вона сама є метою.

У процесі мотивації важливу роль відіграє пізнавальних інтерес, який є однією з головних умов ефективності навчання.

Розвиток позитивної мотивації до навчальної діяльності сприяє тому, що сама діяльність викликає у студентів інтерес, задоволення, азарт, що поступово приводить до виникнення потреби в діяльності, а значить, формується стійкий пізнавальний інтерес до неї. Пізнавальний інтерес є однією з головних умов ефективності навчання і його організації.

В. Галузяк, М. Сметанський та В. Шахов виділяють такі умови успішного формування пізнавального інтересу:

- 1) залучення студентів до пошуку і набуття нових знань;
- 2) посилене навчання;
- 3) зв'язок нового матеріалу з раніше вивченим;
- 4) різноманітна навчальна діяльність;
- 5) яскравість та емоційність навчального матеріалу, емоційність викладання;
- 6) постійний контроль і оцінювання [8].

Мотивація навчання залежить від психологічних чинників, що є значущими у забезпеченні навчальної успішності.

Регуляція ефективності навчання забезпечується як «жорсткими» чинниками, так і «гнучкими». До «жорстких» відносять інтелект, психофізіологічні властивості індивіда; до «гнучких» – когнітивні стилі. Саме «гнучкі» чинники навчальної успішності можуть стати мішенями розвивального психолого-педагогічного впливу, що зумовлюють регуляцію навчальної діяльності.

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства істотно змінюються зовнішні (соціальні) мотиви навчання, соціальна престижність вищої освіти, значущість професії, потреби суспільства у фахівцях певного напрямку, уявлення студента про власну реалізацію, що суттєво модифікує внутрішні регуляторні ресурси особистості. Регуляторним компонентом навчальної діяльності виступає мотивація навчання, яка не тільки забезпечує високу результативність навчання при безпосередньому педагогічному впливі, але й пролонгує пізнавальну активність студентів, перетворюючи зовнішню регуляцію у саморегуляцію.

Проблемі мотивації навчання присвячені праці П. Якобсона [9], А. Маркової зі співавторами, які вважають, що до складу

мотивації входять потреби в навчанні, мета, інтерес тощо [10].

У психолого-педагогічній літературі виділяються поняття «навчальна мотивація» і «професійна мотивація». Мотивація навчальної діяльності студентів, з одного боку, не може прирівнюватися до шкільної навчальної мотивації тому, що в неї вже закладено професійну спрямованість. З іншого боку, професійна мотивація студентів ще не відповідає професійній мотивації фахівців, залучених у професійну діяльність.

Розглядаючи мотивацію з точки зору діяльнісного підходу, вихідною точкою ми вважаємо діяльність, яка спрямовується на предмет (в нашому дослідженні предметом є фахові дисципліни) тому, що виникає якась потреба (знання, уміння, навички). Потреба породжує мотив, в якому «викристалізовується» конкретна мета (мотив – підготовка вчителя іноземної мови, мета – формування професійної компетентності). Засобом досягнення мети у зовнішніх мотивах є пізнавальна діяльність, а у внутрішніх – вона сама є метою. Отже, мотивація є однією з умов формування пізнавальної діяльності.

Для визначення значення впровадження діяльнісного підходу у навчальний процес визначалися рівні пізнавальної діяльності, які включали особливості мотивації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Узагальнені результати діагностики мотивації навчання показали, що у більшості студентів експериментальних груп (62,3%) склалося стійке позитивне ставлення до навчання. «Пізнавальна» мотивація виражається у потребах, бажаннях, сподіваннях дізнатися щось нове. У студентів високого рівня розвитку пізнавальної діяльності переважає мотивація «саморозвитку».

Для студентів середнього рівня розвитку характерне часткове зацікавлення предметом, задоволення навчанням в межах певної роботи під час занять.

Для переважної більшості студентів контрольних груп та невеликої частини експериментальних груп характерна «зовнішня» мотивація. Стимулом до навчання є похвала.

Отже, вищезазначене засвідчує позитивне значення діяльнісного підходу у формуванні мотивації як дидактичної умови розвитку пізнавальної діяльності.

Подальше дослідження вбачаємо у розгляді дидактичних умов формування пізнавальної діяльності.

Список бібліографічних посилань

1. Український Радянський Енциклопедичний словник: в 3 т. [авт.-уклад. Бабичев Ф.]. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1987. Т. 3. 736 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [авт.-уклад. Бусел В.]. Київ-Ірпін: Перун, 2001. 1440 с.
3. Словник-довідник з професійної педагогіки [авт.-упоряд. Семенцова А.]. Одеса: Пальміра, 2006. 272 с.
4. Андреев В. Педагогика : учебный курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань: Центр инновационных технологий, 2006. 680 с.
5. Арефьев И. Подготовка учителя к профильному обучению старшеклассников. *Педагогика*. 2003. № 5. С. 49–55.
6. Хатунцева С. Педагогічні умови адаптації вчителя-початківця до професійно-педагогічної діяльності у вищому навчальному закладі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Харків, 2004. 204 с.
7. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі. *Іноземні мови*. 2009. № 2. С. 28–30.
8. Галузяк В., Сметанський М., Шахов В. Педагогіка: навч. посіб. 3-тє вид., випр. і допов. Вінниця: Державна картографічна фабрика, 2006. 400 с.
9. Якобсон П. Психологические проблемы мотивации поведения человека. Москва: Просвещение, 1969. 317 с.
10. Маркова А., Матис Т., Орлов А. Формирование мотивации учения: кн. для учителя. Москва: Просвещение, 1990. 191 с.

References

1. Ukrainian Soviet Encyclopedic Dictionary: in 3 vol. (1987). In F. Babichev (Ed.). Kyiv: USE. Vol. 3. 736 p. (in Ukr.).
2. Great Interpretive Dictionary of Modern Ukrainian (2001). In V. Busel (Comp.). Kiev-Irpin: Perun (in Ukr.).
3. Vocabulary guide for professional pedagogy (2006). In A. Sementsova (Comp). Odessa: Palmira. (in Ukr.).
4. Andreyev, V. (2006). Pedagogy: a training course for creative self-development. 2nd ed. Kazan: Center for Innovative Technologies. (in Rus.).
5. Arefyev, I. (2003). Teacher training for specialized training of high school students. *Pedagogy*. 5, 49–55. (in Ukr.).
6. Khatuntseva, S. (2004). Pedagogical conditions for the adaptation of the beginning-teacher to the professional-pedagogical activity in a higher educational institution (PhD Dissertation). Kharkiv. 204 p. (in Ukr.).
7. Borodina, N. (2009). Communicative-oriented foreign language teaching at a non-native university. *Foreign languages*. 2, 28–30. (in Ukr.).
8. Haluzyak, V., Smetansky, M., Shakhov, V. (2006). Pedagogy: Textbook 3rd ed., correct. and supplm. Vinnytsia: State Map Factory. (in Ukr.).
9. Yakobson, P. (1969). Psychological problems of motivation of human behavior. Moscow: Education. (in Rus.).
10. Markova, A., Matis, T., Orlov, A. (1990). The formation of the motivation of learning: teacher book. Moscow: Education. (in Rus.).

SHMYR Maria,

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Assistant Professor of Foreign Languages and Methods of Teaching Department,
Taras Shevchenko Regional Humanitarian-Pedagogical Academy of Kremenets

**LEARNING MOTIVATION – AN IMPORTANT DIDACTIC CONDITION OF FORMING COGNITIVE ACTIVITY
IN THE CONTEXT OF THE ACTIVITIES APPROACH**

Summary. *Introduction.* In this article is being considered the problem of educating foreign language teachers as new specialists. It is the most important condition of cultural renaissance and our integration into the European community.

Linguodidactics consider the solution of the problem must include the required set of conditions. Special attention is paid to the didactic conditions which contribute to the provision of students' cognitive activity.

Purpose. The purpose of the article lies in the foundation of didactic conditions which provide the development of cognitive activity and description of its components. Among these components special attention is paid to the purpose fullness in educational motivation and the role of the activity approach as a methodological basis of educational process.

Methods. The principal methods that were used in the given research are conversation, questionnaire, testing, pedagogical observation, comparison and the generalization of the obtained results.

Results. The generalized results of the research certify the positive significance in the activity approach realization. It appears in students' awareness of personal content of education and its importance.

Originality. The originality of research lies in the disclosure of activity approach's role and in the formation of cognitive activity, the development of educational and cognitive motives for students.

Keywords: educational activity; components of educational activity; educational goals; educational actions.

Одержано редакцією 12.11.2019
Прийнято до публікації 30.11.2019